

Muzeul de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia, Ucraina

Ion M. Botoș

*Directorul Muzeului de Istorie și Etnografie
al românilor din Transcarpatia*

Muzeul este așezat în localitatea Apșa de Jos (în ucraineană Nijinea Apșa), raionul Teceu, regiunea Transcarpatia, Ucraina. Apșa de Jos este cea mai mare localitate românească din partea dreaptă a râului Tisa.

Majoritatea populației este de origine română (după ultimul recensământ din Ucraina în anul 2001). În localitate locuiesc: vorbitori de limbă română - 97,69%, ucraineană - 1,59% și alte limbi - 0,5%.

Poziția geografică a localității Apșa de Jos: N, 47°59'51" și E 23°50'18".

Suprafața: 30 km². Altitudine 251 m.

Sub jurisdicția comunei Apșa de Jos sunt satele: Peștera și Podișor.

Cod poștal: 90571

Populația:

Comuna Apșa de Jos – 8514;

Satul Apșa de Jos – 7.227 lei;

Satul Peștera – 104;

Satul Podișor – 1183.

Localitatea este atestată documentar la 1387, aflându-se în componența Comitatului Maramureș până la 1 Decembrie 1918, care a făcut parte, pe rând, din Regatul Maghiar, iar din 1867 și până la 1 Decembrie 1918 din Austro-Ungaria: din 1 decembrie 1918 și până în 26 iulie 1921 a făcut parte de facto și de iure din componența statului român, județul Maramureș, pe urmă a trecut sub jurisdicția Cehoslovaciei până la sfârșitul anului 1938, puțin timp s-a aflat în Ucraina Carpatică – până la 24 martie 1939. După ocupație a trecut sub jurisdicția Ungariei horthyste până la 20 octombrie 1944, când în localitate au intrat „eliberatorii”, adică rușii alipind toată Transcarpatia către Ucraina Sovietică – Uniunea Sovietică.

Din 24 august 1991 ne aflăm în Ucraina independentă.

Muzeul se află pe strada Borcaniuca, în popor numită „Drumul țării”, pe șoseaua principală – Ujgorod – Rahiv – Iasinea. Distanțele până la centrul raional Teceu sunt - 22 km, până la centrul regional Ujgorod – 165 km, până în orașul Sighet, județul Maramureș, România – 11 km.

Muzeul a fost inaugurat oficial ca instituție juridică la 27 septembrie 2014, înregistrat de Administrația raională Teceu la 05.09.2014.

Primii pași pentru a da naștere acestui muzeu s-au făcut în anul 1984. Eram tineri amândoi, cu soția Ileană, și ne plimbam pe stradă observând într-o casă veche maramureșeană o lampă veche care atârna în cameră alături de becul electric, era afumată, dar nu avea nici o valoare pentru gazdă. Am rugat soția ca a două zi să întrebe pe baba Borcianului, o chema Axenia, și să târguiască lampa. Soția a cumpărat lampa cu 25 ruble, echivalent în jur de 40 de dolari (salariu meu de medic stomatolog era de 110 ruble). Soția tot mă întreba la ce ne trebuie acea lampă, dar i-am spus că o punem acasă ca să stea, vedem...

Așa a fost începutul...

Tot ce este legat de istoria neamului, de tradiții, obiceiuri românești, de cultura noastră și chiar de istoria satului natal este o amintire frumoasă din anii de studenție, când am întâlnit la Universitatea de Medicină de la Livov unde eram student pe bunul meu prieten, profesorul universitar Vasile Șt. Petrus. Eram în anul II, mă aflu la o lecție de microbiologie unde dl. profesor ne citea materia, după lecție a anunțat că toți studenții din Transcarpatia să rămână în sală. Ne-am cunoscut atunci și am rămas prieteni toată viața, ba chiar mai mult. Soția îmi spunea totdeauna că ne înțelegem ca tata și fiul. Pentru Dumnealui totdeauna eram Ion. Atunci, în perioada sovietică, la Livov era pentru mine ceva nou, pentru toți eram Ivan, dar profesorul peste tot mă striga și chema Ion.

De la el am primit primele lecții de istorie locală, regională și pe urmă națională.

Eu după școala terminată în acea perioadă nu cunoșteam practic nimic, în școală nu ne-a învățat nimeni despre istoria neamului, tot ce se vorbea era despre crearea poporului sovietic cu o mamă și un tată comun pentru toți.

Eram tânăr și nu înțelegeam multe lucruri din viață, dar când venea în oșpeție la noi, în dreapta Tisei, uncheșul Titus Botoș, de la Cluj-Napoca, deseori amintea de istoria noastră, de cetățile dacice de la Apșa de Jos, aflate pe dealurile Beșicura și Cremnița, dar noi nu eram cu gândul la uncheșul. Pe urmă după mulți ani, uncheșul nu era de acum printre cei vii, ne aminteam de el dar totodată ne părea rău că nu am luat informațiile pe care le cunoștea el despre istoria noastră. Cu un cuvânt eram tânăr... la noi, la români, se zice că mintea vine cu anii și credem că aici a fost și este adevărul.

Dar viața merge înainte. Am cunoscut pe bunul prieten din localitatea Peri (Grușevo), Vasile Tegza, care a dat naștere unui muzeu

privat. Stăteam deseori cu el și povesteam despre viață și multe lucruri vechi, dar eu pe parcurs adunam obiecte vechi atrăgând atenția la documente vechi, cărți rare din zonă și mai ales acolo unde se putea păstra ceva în familiile de preoți și învățători.

Cunoștințele principale în muzeografie le-am primit de la bunii mei prieteni Dr. Viorel Ciubotă, directorul Muzeului Județean Satu Mare și dl. Dr. Mihai Dăncuș, directorul Muzeului Maramureșean, deseori participând la diferite manifestări organizate de aceste instituții.

Mă întâlneam atât eu cât și soția cu diferite personalități din țară (România), auzind o mulțime de lucrări științifice în istorie, etnografie, muzeografie și deseori stăteam de vorbă cu bunii mei prieteni atât din Sighet cât și din alte zone, povesteam de istoria noastră, de zonă, personalități și totdeauna se accentua că acolo unde se păstrează limba, tradițiile, obiceiurile, istoria – acolo este viitor, am înțeles că trebuie ceva de a face, că încă câțiva ani buni, poate 10, poate puțin mai mult dar în urma modernizării totul va dispărea.

Eu am primit a doua „specialitate” ca muzeograf participând la manifestările organizate pe teritoriul României și lecțiile primite de la bunii mei prieteni, devenind unele instituții din România foarte apreciate de mine, de familie și de toți românii din Transcarpatia.

Au trecut anii și în anul 2004, la 18 ianuarie am deschis Muzeul de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia, sub egida Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „DACIA”.

La început a fost mult, dar pe urmă a devenit puțin, împreună cu soția Ileana pentru ca să putem onora o instituție adevărată, a trebuit să treacă încă 10 ani, dar de acum a fost altceva, s-a mărit numărul obiectelor, s-au mărit colecțiile și am început ca să vedem altceva. Am dorit să dăm naștere la o nouă instituție românească aici la noi acasă în partea dreaptă a Tisei.

Am structurat muzeul pe următoarele secții:

- Secția țaranului român;
- Secția de etnografie;
- Secția de carte veche;
- Documente;
- Numismatică;
- Medalistică;
- Bibliotecă;
- Arhivă.

Inaugurarea muzeului a fost planificată cu atât mai mult cu cât muzeul este și o instituție specifică. Totuși nu am riscat fără să nu fac o consultație înainte de deschidere. Am invitat pe prietenul meu bun dr. Mihai Dăncuș înainte de deschidere cu două săptămâni ca să facă o mică

analiză. Am venit amândoi acasă la Apșa de Jos, de la vamă. Dl. Mihai a făcut o mică vizită și, după o mică tăcere, a spus că totul este bine, fără ca să facă măcar o observație, cu toate că ar fi putut să facă multe, dar a înțeles că nu a fost ușor ca să ajungi la un așa nivel, să construiești un muzeu. El toată viața și-a petrecut-o numai prin muzee, unde cunoaște prețul muncii. Eu ca și medic am observat totul dar m-am împăcat cu adevărul.

27 septembrie 2014 a devenit o zi istorică pentru mine, familie, dar și pentru toți românii din Transcarpatia pentru că, în primul rând, această instituție este dedicată lor și neamului nostru.

Am amintit că pe parcursul pregătirii inaugurării muzeului am avut oaspete pe bunul meu prieten prof. dr. Mihai Dăncuș, etnograf. El a fost primul expert care a vizitat muzeul și este foarte important ceea ce a văzut și ce a observat în această instituție.

”Muzeul care s-a deschis acum este rezultatul unei munci asidue și perseverente în care s-a angajat Dl. Botoș cu ani în urmă. Patrimoniul muzeului care cuprinde mii și mii de obiecte de o mare varietate s-a achiziționat și colectat de-a lungul anilor și de abia acum a reușit să-l ordoneze, să-l claseze și să-l expună de așa natură încât să fie accesibil vizitatorilor, să-și îndeplinească menirea și destinul urmărit: să devină o instituție patrimonială, un muzeu.

Muzeul D-lui Botoș are mai multe componente, sectoare foarte bine delimitate:

În interiorul casei, în saloane speciale, expune:

Istoria zonei în contextul Centrului European: mii de documente istorice, majoritatea originale, emise de cancelariile țărilor care au stăpânit acest teritoriu, colecții de presă și carte veche ce s-au tipărit aici, colecții de fotografii vechi, colecții de bancnote și numismatică, ștampile și sigilii.

Sectorul de memorialistică ce cuprinde în primul rând o bogată colecție de corespondență și documente de familie ale marilor personalități ce s-au afirmat de-a lungul sutelor de ani în acest spațiu locuit în special de români.

O foarte bogată bibliotecă cuprinzând cărți apărute în toate centrele europene.

Colecția etnografică foarte bogată și variată, este expusă o parte în casa care a devenit expoziție permanentă. Aici sunt expuse costume populare specifice diferitelor zone și localități din Maramureșul din dreapta Tisei, diferite țesături de mare valoare artistică: fețe de masă, șterguri, lepedee, dar și covoare într-o mare varietate (toate acestea sunt de ordinul sutelor și fiecare în parte cu caracteristici proprii și valoare artistică și documentară deosebită).

Expoziția etnografică continuă în spațiul din curte și grădină unde au fost găsite modalități ingenioase de expunere, de așa manieră încât să fie și bine puse în valoare obiectele, dar și protejate de intemperii și alți factori de risc.

Prin prelungirea acoperișului construcțiilor existente, dar în special prin spațiile nou construite, special pentru adăpostirea obiectelor muzeale, patrimoniul etnografic și-a găsit locul. Colecții întregi de unelte folosite în practica diverselor meșteșuguri sunt expuse cu ingeniozitate spre a fi văzute și studiate: unelte folosite în mica industrie de confecționare a textilelor și țesăturilor în special (războaie de țesut, vârtelnițe, rășchitoare, sucale etc.); unelte folosite în tâmplărie, rotărie, dulgherie; o bogată colecție de obiecte de uz casnic și gospodăresc, dar și cazanul de fiert țuică cu tot instrumentarul și cu posibilități de demonstrații practice etc.

Restaurarea unei porți maramureșene provenită din Maramureșul din stânga Tisei ne sugerează deschiderea și circulația valorilor materiale și spirituale ale maramureșenilor de peste tot și pentru totdeauna de pe cele două maluri ale Tisei.” (Dr. Mihai Dăncuș)

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ ТА ЕТНОГРАФІЇ РУМУН ЗАКАРПАТТЯ, УКРАЇНА

Музей розташований в селищі Нижня Апша, Тячівського району, Закарпатської області, Україна.

Нижня Апша є найбільшим румунським населеним пунктом на правому березі річки Тиса, більшість населення румунського походження: після останнього перепису населення, яке відбулося в Україні в 2001 році, - 97,69% мешканців села говорять румунською, українською – 1,59% та іншими мовами - 0,5%.

Географічне положення села Нижня Апша: 47°59'51" N та 23°50'18 ".

Площа села: 30.00 км². Висота над рівнем моря 251 м.

Під юрисдикцією села Нижня Апша знаходяться села: Пештера та Подішор.

Поштовий індекс: 90571

Населення:

- Селище Нижня Апша – 8514;
- Село Нижня Апша – 7.227;
- Село Пештера – 104;
- Село Подішор – 1183.

Село документально засвідчено (зазначено) в 1387 р, будучи в складі

Графства Марамуреш до 1 грудня 1918 року, воно було також частиною Угорського королівства, та з 1867 року до 1 грудня 1918 року - воно було частиною Австро-Угорщини, з 1 грудня 1918 року до 26 липня 1921 року село було частиною Румунської держави, де-факто і де-юре, повіту Марамуреш, потім село підпало під юрисдикцію Чехословаччини до кінця 1938 року, небагато часу входила до складу Карпатської України – до 24 березня 1939 року після окупації і перейшло під юрисдикцію Хортиської Угорщини до 20 жовтня 1944 року, коли в селі увійшли "визволителі", тобто росіяни, і анексували Закарпаття до Радянської України - Радянського Союзу.

З 24 серпня 1991 року відносимося до незалежної України, Музей розташований на вулиці Борканюка, 17, в народі називають її «Друмул царій», головна дорога –Ужгород – Рахів – Ясиня. До районного центру Тячів – 22 км, до обласного центру – 165 км, до румунського міста Сігет, повіту Марамуреш, Румунія – 11 км, офіційно створений як юридичний заклад 27 вересня 2014 року, зареєстрований в Тячівській районній адміністрації 05.09.2014 року.

Перші кроки для створення цього музею були зроблені в 1984 році. Ми були молодими; з дружиною Іляною і прогулюючись по вулиці, ми помітили в старому мараморошському будинку стару лампу. Вона висіла в кімнаті поруч з електролампочкою, була задимлена і не мала ніякої цінності для господаря. Я попросив дружину зайти до бабці Борчанулуй, (звати її Аксеня) і купити у неї лампу. На другий день дружина купила лампу за 25 рублів, (еквівалент майже 40 доларів, моя зарплата стоматолога тоді була 110 рублів). Дружина все питала мене, навіщо потрібна нам ця лампа, я відповів їй, що ми віднесемо її додому та побачимо...

Таким був початок...

Все, що пов'язано з історією роду (нації), традицій, румунських звичаїв, нашої культури і навіть історії рідного села, - це прекрасний спогад студентських років, коли я зустрів у Медичному університеті у Львові, де я був студентом, мого хорошого друга,- професора університету Василе Ст. Петрус. Я навчався на II курсі, пан професор викладав нам мікробіологію, і після однієї з лекцій він запропонував всім студентам із Закарпаття залишитися в аудиторії. Ми тоді познайомилися та залишилися друзями на все життя, та навіть більше: моя дружина завжди казала, що ми розуміємо один одного як батько і син. Я завжди для нього був Іон. Тоді, в радянські часи, у Львові було для мене щось нове, для всіх я був Іваном, але професор всюди називав мене по-особливому - Іоном.

Від нього я отримав перші уроки краєзнавства (історії краю), області, а пізніше й національної. Після школи, яку я закінчив в той час не знав практично нічого. В школі ніхто не викладав нам історію роду. Все, що нам говорили, було про створення радянського народу від спільної матері і батька для всіх.

Я був молодим й не розумів багато життєвих речей, але, коли приїжджав до нас в гості, з правого берегу Тиси мій дядько Тітус Ботош з Клуж Напоки, він часто згадував нашу історію, про дакійських фортець з Нижній Апши, з Бешікури та Кремніці, але ми не слухали його історії. Але потім, після багатьох років, коли дядька не стало серед нас, - ми згадували його і шкодували, що не прислуховувалися до його розповідей про нашу історію. Одним словом, я був молодим...У нас, у румунів кажуть, що розум приходить з роками, і ми переконуємося, що тут було і є істина.

Але життя триває. Я зустрів мого хорошого друга з Грушева-Василе Тегза, який створив приватний музей. Часто зустрічався з ним. Ми розповідали про життя, про старе минуле і я зацікавився і почав збирати старі речі, я звертав увагу на старі документи, на рідкісні книги в нашій місцевості і, особливо там, де могло щось зберегтися, - в родинях священників та вчителів.

Важливі знання в галузі музеєзнавства я отримав від моїх хороших друзів Др. Віорел Чубота, директора Музею повіту Сату Маре та від пана Др. Михайл Данкуша, директора музею Марамуреш. Часто беручи участь у різних заходах, організованих цими установами, ми з дружиною зустрічалися з різними особистостями в країні (в Румунії), так ми дізналися багато науково- історичних речей в галузі етнографії, музеєзнавства. Часто я розмовляв з моїми хорошими друзями з Сігета, а також з інших місцевостей, розповідали про нашу історію, про місцевість, в якій ми живемо, про людей, ми завжди підкреслювали, що там, де зберігається мова, традиції, звичаї, історія – там є майбутнє. Я зрозумів, що потрібно щось робити, бо ще кілька років, може - 10, може - трохи більше, після модернізації все зникне.

Я отримав другу "спеціальність" – музеєзнавця, беручи участь у заходах, організованих на території Румунії та з уроків, отриманих від моїх хороших друзів. Деякі установи в Румунії стали дуже важливими для мене, для моєї сім'ї та для всіх мешканців Закарпаття.

Проїшли роки. І от 2004 році, 18 січня відкрився Музей Історії та Етнографії Румунів Закарпаття, під егідою Закарпатської Обласної Спільки Румунів "ДАЧІЯ".

Спочатку було багато, але потім стало менше, щоб разом з дружиною Іляною ми могли керувати справжньою установою. Пройшло ще 10 років, але тепер все було інакше, збільшено кількість об'єктів, збільшилися колекції і ми почали бачити речі по-іншому. Ми хотіли створити нову румунську установу тут, у нас вдома, на правому берези Тиси. Ми структурували (поділили) музей на наступні розділи:

- Розділ румунського селянина;
- Розділ етнографії;
- Розділ старих книг;
- Документація;
- Нумізматика;
- Медалістика;
- Бібліотека;
- Архів.

Відкриття музею було заплановано тим більше, що музей є специфічною установою. Але я не ризикнув і вирішив проконсультуватися перед відкриттям. Я запросив мого хорошого друга Др. Михайла Данкуша, за два тижні до відкриття, щоб зробити невеликий аналіз. Ми обидва їхали додому в Нижню Апшу, від митниці. Пан Михайл зробив невелику екскурсію і після короткої перерви сказав, що все добре, без будь-яких зауважень. Він міг би зробити багато зауважень, але зрозумів, що не було легко дістатися до такого рівня, тобто створити музей. Він провів все своє життя по музеях і знає ціну праці. Я, як лікар, помітив усе, але примирився з істиною.

27 вересня 2014 року стало історичним днем для мене, сім'ї, і для всіх румунів Закарпаття в першу чергу тому, що ця установа, присвячена їм та нашому роду.

Я згадав, що під час підготовки до інавгурації музею був у мене в гостях мій хороший друг - проф. Др. Михайл Данкуш, етнограф. Він був першим експертом, хто відвідав музей і дуже важливо те, що він бачив і те, що він помітив у цьому закладі.

"Музей, який щойно відкрився є результатом клопіткої і наполегливої роботи, в якій втягнувся Пан Ботош декілька років тому.

Спадщина (вотчина) музею, що містить тисячі й тисячі предметів широкого розмаїття, була придбана і зібрана протягом багатьох років. Тільки зараз вдалося упорядкувати все, класифікувати та експонувати таким чином, щоб бути доступним для відвідувачів щоб виконати свою місію і долю: стати родовою установою, музеєм.

Музей Пана Ботоша має декілька компонентів, розділів, дуже добре розмежовуваних...

Всередині будинку, в спеціальних кімнатах виставляє:

- Історія місцевості в контексті Європейського Центру: тисячі історичних документів, переважна більшість з них в оригіналі, випущені канцеляріями країн, які правили цією територією, колекції преси та старих книг, які друкувалися тут, колекції старих фотографій, колекції банкнот і нумізматики, печатки та штампи.
- Розділ меморіалістики, що включає в першу чергу багату колекцію листування і сімейні документи великих особистостей, що стверджувалися - протягом сотень років в цьому просторі населенням, переважно румунами.
- Дуже багата бібліотека яка містить книги, видані у всіх європейських центрах.

Дуже багата і різноманітна етнографічна колекція, одна частина якої виставлена в будинку, який став постійною виставкою. Тут представлені народні костюми, специфічні різним зонам і населеними пунктам Марамуреша правого берега Тиси; різні тканини великої художньої цінності, скатертини, рушники, простирадла і килими великої різноманітності (всього цього є сотні, і кожен з них зі своїми особливостями і художньою цінністю та документальною особливістю).

Етнографічна виставка продовжується у дворі і в саду, де були знайдені геніальні способи для виставлення речей, таким чином, щоб вони були добре розміщені та використані, добре захищені від непогоди та інших факторів ризику.

З розширенням даху зовнішніх будівель, але особливо із-за новозбудованих приміщень, особливо для виставлення музейних предметів, етнографічна спадщина знайшла своє місце. Цілі колекції інструментів, що використовуються на практиці різних ремесел виставлені таким чином щоб бачили і вивчали їх; інструменти, використані в невеликій текстильній промисловості та особливо тканини (верстати, катушки, мотовили, мотальне колесо і т.д.); інструменти, використані в ремеслах столяра, колісника, тесляра; багата колекція предметів побуту, а також казан для виробництва самогону з усіма інструментами і можливості для практичного демонстрування і т.д.

Реставрація марамурешських воріт, які привезли з Марамуреша з - лівого берега річки Тиса, підказує нам відкриття і рух матеріальних і духовних цінностей марамурешців з різних місць і завжди тих, які проживають на обох берегах Тиси. ” (Dr. Mihai Dăncuș).